

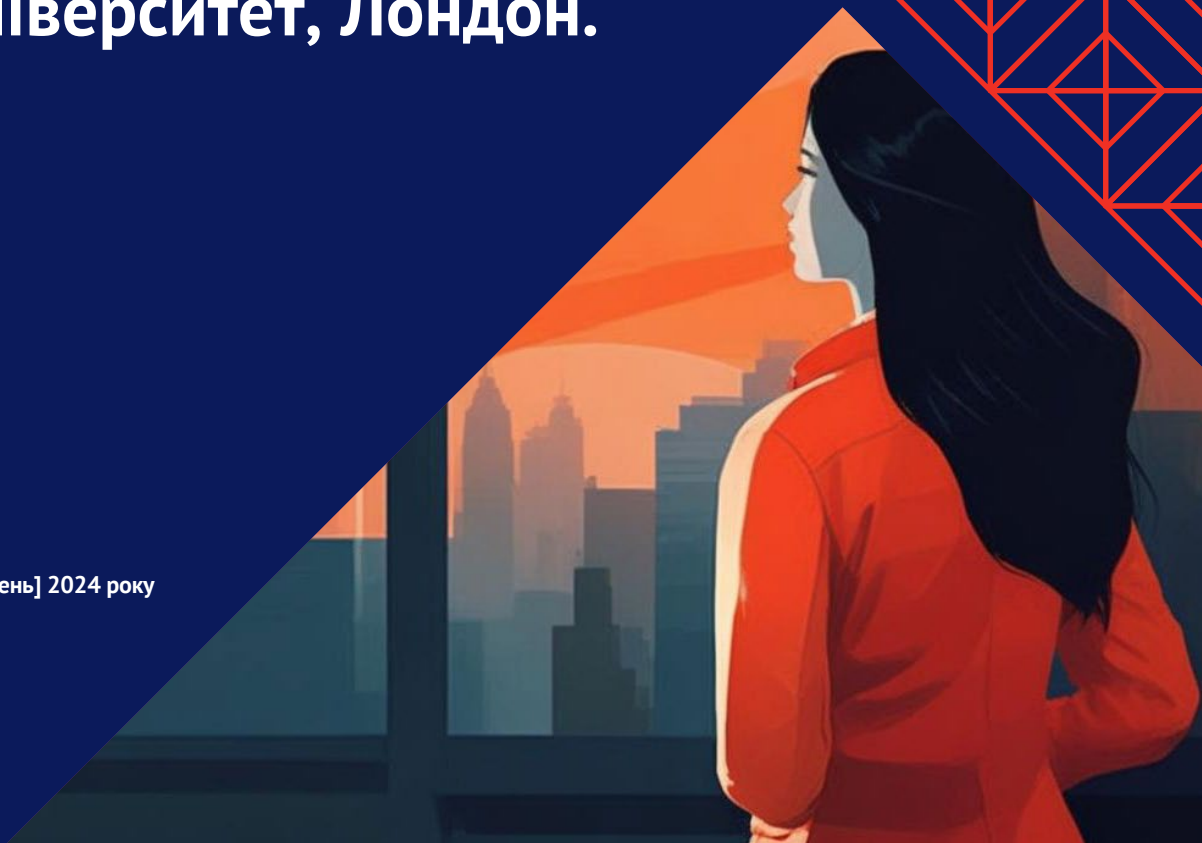

Middlesex
University
London

Посібник із міжнародних правових стандартів щодо боротьби із сексуальними домаганнями

Підготовлено та видано
Європейським центром
захисту прав людини
(EHRAC), Мідлсекський
університет, Лондон.

[вересень] 2024 року

Зміст

I. Вступ	32
II. Що таке сексуальні домагання?	3
A. Визначення поняття сексуальних домагань	4
B. Поведінка, що становить сексуальні домагання	6
Сексуальні домагання в контексті робочого середовища	7
Сексуальні домагання в громадських місцях	8
Сексуальні домагання в інтернеті	10
III. Відповідні міжнародні та регіональні правові стандарти та принципи	12
Прийняття кримінальних та/або цивільних законів, що забороняють сексуальні домагання	12
Забезпечення безперешкодного доступу до правосуддя для осіб, потерпілих від сексуальних домагань	15
Проведення ефективного розслідування відповідно до підходу, орієнтованого на потерпілу особу та з урахуванням контексту	17
Попередження ретравматизації постраждалих під час розслідування та кримінального переслідування сексуальних домагань і використання гендерних стереотипів правоохоронними органами і судами	19
Забезпечення належних засобів правового захисту і подальший захист потерпілих осіб за межами кримінального процесу та/або цивільного процесу з отримання компенсації	22
IV. Висновки	25
V. Корисні ресурси	27
A. Основні юридичні інструменти	27
B. Релевантні звіти та рекомендації	27
C. Релевантна судова практика	28

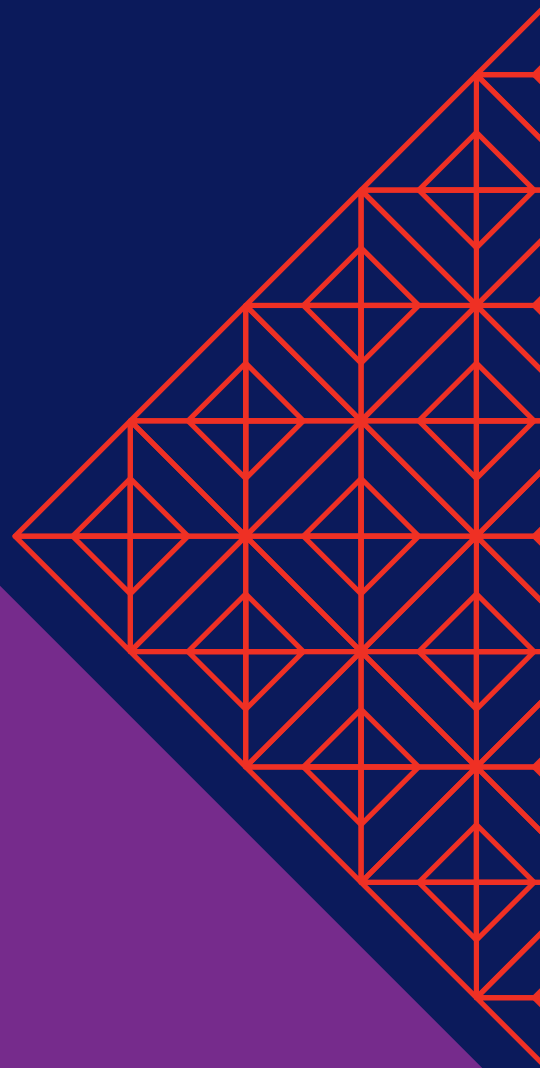
ВСТУП

1. Сексуальні домагання є поширеним порушенням прав людини та складним явищем, що переважно впливає на жінок та дівчат у усьому світі. Воно є наслідком культури гендерної дискримінації, нерівних гендерних відносин та динаміки влади. Отже, сексуальні домагання є формою сексуального та гендерно зумовленого насильства і гендерної дискримінації.
2. З усіх форм, яких може набувати насильство щодо жінок сексуальні домагання, мабуть, є найбільш поширеними¹ та часто помилково сприймаються як нормальна поведінка в суспільстві. Попри їх розповсюдженість, у багатьох юрисдикціях досі бракує чіткості та розуміння щодо відповідних законів і принципів, що забороняють сексуальні домагання, а також доступних засобів правового захисту для постраждалих. Відтак, ці випадки часто залишаються неповідомленими. Законодавчі прогалини, недосконалі розслідування та м'які – якщо взагалі не відсутні – покарання для кривдників створюють атмосферу безкарності, що лише загострює проблему, залишаючи жінок та дівчат у відчутті небезпеки та незахищеності. Водночас судовий розгляд справ про сексуальні домагання часто ставить перед адвокатами, які захищають права потерпілих/постраждалих², унікальні виклики.
3. Цей посібник має на меті допомогти потерпілим і їхнім адвокатам краще розуміти, яка поведінка може бути кваліфікована як сексуальні домагання. У ньому визначено різні види поведінки, які можуть становити сексуальні домагання в різних контекстах, у тому числі небажані коментарі або «жарти» сексуального характеру на робочому місці, «кетколінг» (cat-calling) або присвистування у громадських місцях, а також поширення в інтернеті зображень або відеоматеріалів без згоди або погрози це зробити (див. Розділ II нижче). Посібник також надає адвокатам, які представляють інтереси потерпілих, інструменти для забезпечення того, щоб повідомлення про випадки сексуальних домагань розглядалися відповідно до міжнародних стандартів, що застосовуються на національному рівні; і щоб ці вимоги можна було належно представити і аргументувати, коли потерпілі прагнуть отримати відшкодування через регіональні або міжнародні правозахисні механізми (наприклад, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок («Комітет CEDAW»)). У посібнику викладено основні міжнародні та регіональні правові інструменти та закріплені в них принципи, а також висвітлено деякі поширені проблеми, з якими стикаються постраждалі під час подання скарг на сексуальні домагання (див. Розділ III нижче).
4. Цей посібник написаний Кейт Левін (Kate Levine), старшою юридичною консультанткою EHRAC, та Софією Рома (Sofia Roma), юридичною консультанткою EHRAC, і ґрунтується на вебінарі щодо боротьби із сексуальними домаганнями, організованому EHRAC для партнерів в Україні, круглому столі з партнерами у Грузії щодо міжнародних стандартів боротьби із сексуальними домаганнями, а також на основі спільної роботи EHRAC у справах міжнародного судочинства щодо гендерно зумовленого насильства, у тому числі щодо сексуальних домагань (детальнішу інформацію про роботу EHRAC щодо гендерно зумовленого насильства див. за посиланням: [Дискримінація – Європейський центр захисту прав людини \(EHRAC\)](#)).

1 У численних повідомленнях йдеться про поширеність сексуальних домагань. Див., зокрема, доповідь ООН Жінки, «На шляху до викорінення сексуальних домагань: терміновість і характер змін в епоху #MeToo» (Нью-Йорк, листопад 2018 року), джерело доступне за посиланням <<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2018/Towards-an-end-to-sexual-harassment-en.pdf>>, на с. 5 зазначається, що рух #MeToo продемонстрував: «сексуальні домагання не є ані тривіальними, ані винятковими: їх повсюдна присутність може проявлятися у різних формах – від поглядів і слів до фізичного насильства та зґвалтування». Опитування, проведене по всій території ЄС, показало, що «кожна друга жінка (55%) хоча б раз зазнала сексуальних домагань із 15-річного віку», згідно з даними Агентства Європейського Союзу з питань основоположних прав, «Насильство щодо жінок: опитування по всій території ЄС» (березень 2014 року), джерело доступне за посиланням https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, с. 95.

2 У цьому Посібнику термін «потерпілі» використовується відповідно до формулювань Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, а також інших європейських і міжнародних джерел. Автори підкреслюють, що терміни «потерпілі» (від англ. «victims» – жертви) та «постраждалі» (від англ. «survivors» – ті, хто вижили) можуть обидва використовуватися щодо жінок і дівчат, які зазнали гендерно зумовленого насильства. Згадка про «потерпілих» у цьому Посібнику жодним чином не має на меті применшити досвід тих, хто вважає термін «постраждалі» більш прийнятним для себе.

II. Що таке сексуальні домагання?

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СЕКСУАЛЬНИХ ДОМАГАНЬ

5. Не існує єдиного, загальноприйнятого визначення сексуальних домагань. Мабуть, найбільш авторитетне та комплексне визначення сексуальних домагань міститься у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами («Стамбульська конвенція»),³ яку називають «золотим стандартом» у боротьбі з гендерно зумовленим насильством. Стаття 40 Стамбульської конвенції визначає сексуальні домагання як:

«будь-яку форму небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища» (підкреслення додано).

Це визначення також було прийнято у відповідному законодавстві ЄС, спрямованому на боротьбу з дискримінацією.⁴

6. Таким чином, сексуальні домагання охоплюють три основні види поведінки: небажану вербальну, невербальну або фізичну поведінку сексуального характеру. Вербальна поведінка стосується слів або звуків, висловлених чи переданих кривдником. Це можуть бути жарти, запитання, зауваження, і вони можуть бути висловлені як усно, так і письмово.⁵ Невербальна поведінка, з іншого боку, охоплює будь-яке вираження, не пов'язане зі словами чи звуками, такі як міміка, жести або символи.⁶ Зрештою, фізична поведінка означає будь-яку сексуальну поведінку кривдника і може включати ситуації, пов'язані з фізичним контактом із тілом жертви.⁷
7. Така поведінка повинна мати сексуальний характер, щоб підпадати під визначення сексуальних домагань. Сексуальні домагання відрізняються від домагань на основі статі, тобто будь-якої небажаної поведінки, спрямованої на особу через те, що вона є жінкою або чоловіком.⁸
8. Стамбульська конвенція визначає відсутність згоди («небажаність») як ключовий елемент сексуальних домагань, тобто таку поведінку, яка нав'язується потерпілому кривдником. Зокрема, такі дії повинні мати на меті або призводити до порушення гідності потерпілих, зокрема, створення залякувочої, ворожої, принизливої або образливої атмосфери. Важливо зазначити, що навіть якщо намір кривдника не полягав у порушенні гідності постраждалого, але це є результатом його дій, це все одно може вважатися сексуальними домаганнями.
9. Визначення того, чи є певна поведінка сексуальними домаганнями, обов'язково залежить від контексту, з урахуванням, зокрема, небажаного характеру контенту, його сексуальної природи, впливу на постраждалого, а також мети або наміру кривдника. Як і у будь-якій оцінці на основі контексту, слід брати до уваги індивідуальні характеристики постраждалих, а також інші інтерсекційні фактори, які можуть підвищити їхню вразливість і ризики дискримінації.
10. Визначення сексуальних домагань у Стамбульській конвенції охоплює модель поведінки, яка, якщо розглядати її окремо, не обов'язково буде підставою для покарання.⁹ Модель поведінки, яка може бути непомітною за своєю природою, але має сексуальний підтекст і спрямована на

3 Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (CETS No. 210), Стамбул 11/05/2011 (Стамбульська конвенція), джерело доступне за посиланням <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=210>.

4 Див., зокрема, Директиву 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості (перевидання) ОJ L 204, 26.7.2006, с. 23–36, (стаття 2(1)(d)); та Директиву 2002/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 вересня 2002 року про внесення змін до Директиви Ради 76/207/ЄЕС про впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок щодо доступу до працевлаштування, професійної підготовки та просування по службі, а також умов праці, Офіційний вісник L 269, 05/10/2002, с. 0015–0020, стаття 1(2); див. також Директиву Ради 2004/113/ЄС від 13 грудня 2004 року, яка запроваджує принцип рівного ставлення між чоловіками та жінками у доступі до товарів і послуг та їх постачанні, ОJ L 373, 21.12.2004, с. 37–43, стаття 2(d).

5 Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, джерело доступне за посиланням <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=210>, п. 208.

6 Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, п. 208.

7 Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, п. 208.

8 Європейський інститут гендерної рівності, «Сексизм на роботі: як ми можемо його зупинити?», джерело доступне за посиланням https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/sexism-at-work-handbook/part-1-understand/what-sexual-harassment?language_content_entity=en.

9 Див. Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, джерело доступне за посиланням <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>, пара. 208.

створення або має наслідком створення страждань та/або приниження іншої особи, становитиме собою сексуальні домагання.¹⁰ Приклади сексуальних домагань включають: неодноразові прохання або інші форми тиску щодо сексуальних або особистих (не професійних) відносин (наприклад, неодноразові запрошення на «побачення»); необґрунтовані, нав'язливі або постійні запитання про сімейний стан або сексуальні інтереси, історію чи орієнтацію особи; надсилання непристойних повідомлень через текстові повідомлення, електронну пошту, відеочати, платформи соціальних мереж або залишення таких повідомлень на автовідповідачі чи голосовій пошті; використання небажаних «пестливих» звернень, таких як «мила», «лялечка», «крихітка», «принцеса» тощо; натяки або інші двозначні, образливі чи принизливі коментарі або жарти про гендерну ідентичність або сексуальну орієнтацію особи; небажані, непрохані або недоречні дотики, поплескування, обійми або інші форми фізичного контакту (наприклад, масаж без згоди або навмисне притискання до людини).¹¹ Загалом, приклади сексуальних домагань можуть охоплювати спектр від сексизму та небажаної сексуальної уваги до сексуального насильства. Хоча існують певні відмінності у визначеннях сексуальних домагань, і різні дії можуть бути охоплені ними, загально визнано, що сексуальні домагання стосуються небажаної поведінки.¹² Залежно від контексту, така поведінка може регулюватися цивільним, адміністративним або кримінальним законодавством держави, про що йтиметься у Розділі III нижче.

ПОВЕДІНКА, ЩО СТАНОВИТЬ СЕКСУАЛЬНІ ДОМАГАННЯ

11. Поведінка, що становить сексуальні домагання, часто виникає в контексті зловживання владою. Зазвичай постраждалі та кривдники знайомі між собою і перебувають у ієрархічних відносинах (наприклад, у робочому або освітньому середовищі), де існує «обіцянка винагороди або загроза відплати», пов'язана з відповідною поведінкою.¹³ Однак це не обов'язково єдине можливе середовище. Правовий захист від сексуальних домагань відповідно до Стамбульської конвенції та інших відповідних міжнародних стандартів (про які йтиметься нижче) застосовується до широкого кола контекстів, офлайн і онлайн, у публічних та приватних сферах.
12. Сексуальні домагання, як офлайн, так і онлайн, є наслідком глибоких гендерних стереотипів та міфів. Наприклад, до таких стійких міфів щодо сексуальних домагань належать переконання, що жінки відчувають або повинні відчувати себе вшанованими увагою, яку вони отримують,¹⁴ або що вони самі спровокували сексуальні домагання (наприклад, одягаючись неналежним чином).¹⁵ Шкідливі гендерні уявлення також можуть призвести до сексуальних домагань. Домагання до жінок у публічних місцях, у присутності інших чоловіків, часто сприймається як спосіб «продемонструвати свою чоловічу гідність», тоді як жінка, яка зазнає домагань, є «значною мірою об'єктом у цій взаємодії».¹⁶ Крім того, на реакцію правоохоронних органів на скарги про сексуальні домагання, а також на оцінку судовими органами доказів у справі про сексуальні домагання можуть впливати гендерні упередження та стереотипи щодо сексуальних домагань (див. нижче Розділ III). Ці шкідливі переконання та погляди глибоко вкорінені в соціальну структуру суспільства, а, отже, потребують масштабних суспільних змін.

10 Програма розвитку ООН (ПРООН), «Приклади поведінки, що становить домагання, сексуальні домагання, дискримінацію та зловживання владою», джерело доступне за посиланням <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/jm/ce28f35f250054109804944efc17a0a8a51d91339399db72b3775a9e61613214.pdf>, с. 3.

11 Цей перелік не є вичерпним. Приклади, наведені тут, взяті з Програми розвитку ООН (ПРООН), «Приклади поведінки, що становить домагання, сексуальні домагання, дискримінацію та зловживання владою», джерело доступне за посиланням <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/jm/ce28f35f250054109804944efc17a0a8a51d91339399db72b3775a9e61613214.pdf>, с. 2–3.

12 Див. Поширеність сексуальних домагань і повідомлення про них у громадських місцях Великої Британії: звіт APPG для ООН Жінки (березень 2021 року), джерело доступне за посиланням https://www.unwomen.org/site/wp-content/uploads/2021/03/APPG-UN-Women-Sexual-Harassment-Report_Updated.pdf, с. 9.

13 Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, п. 209.

14 Plan International, «Очікується, що ми сприйматимемо сексуальні домагання як комплімент», (15 листопада 2021 року), джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/stories/we-are-expected-to-take-sexual-harassment-compliment>.

15 Див. Plan UK, «Вуличні домагання: це не нормально», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/file/plan-uk-street-harassment-reportpdf/download?token=CyKwYGSJ>, с. 60–61;

16 Див. Plan UK, «Вуличні домагання: це не нормально», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/file/plan-uk-street-harassment-reportpdf/download?token=CyKwYGSJ>, с. 34.

Сексуальні домагання в контексті робочого середовища

13. Сексуальні домагання в робочому середовищі можуть виникати під час виконання роботи, бути пов'язані з нею або виникати внаслідок трудової діяльності особи.¹⁷
14. Комітет з ліквідації дискримінації жінок (CEDAW) у статті 11 Загальної рекомендації № 19 щодо насильства стосовно жінок зазначив, що рівність у сфері зайнятості може бути серйозно порушена, коли жінки піддаються гендерно зумовленому насильству, такому як сексуальні домагання на робочому місці. Комітет наголошує, що:

*«Сексуальні домагання включають таку небажану поведінку сексуального характеру, як фізичний контакт і домагання, зауваження з сексуальним підтекстом, демонстрацію порнографії та сексуальні вимоги, незалежно від того, чи це відбувається через слова або дії. Така поведінка може бути принизливою та становити проблему для здоров'я та безпеки; вона є дискримінаційною, коли жінка має достатні підстави вважати, що її відмова може поставити її в не вигідне становище у зв'язку з її працевлаштуванням, включаючи прийом на роботу або просування по службі, або коли це створює вороже робоче середовище»».*¹⁸
15. Питання сексуальних домагань на робочому місці також розглядається Міжнародною організацією праці (МОП) у Конвенції МОП про викорінення насильства та домагань у сфері праці 2019 року (№ 190) («Конвенція МОП»)¹⁹. Хоча сексуальні домагання не визначені безпосередньо в Конвенції МОП, вони чітко охоплюються визначенням гендерно зумовленого насильства та домагань відповідно до статті 1(1)(b), яка визначає гендерно зумовлене насильство та домагання як «насильство та домагання, спрямовані на осіб через їхню стать або гендер, або які непропорційно впливають на осіб певної статі чи гендеру, і включають сексуальні домагання» (підкреслення додано).
16. Комітет експертів МОП із питань застосування конвенцій і рекомендацій, проаналізувавши різні національні законодавчі та політичні підходи, судові рішення та колективні угоди, виявив схожість у національних підходах до кодифікації сексуальних домагань. У висновках зазначено, що визначення сексуальних домагань включає два ключові елементи:
 - а) *quid pro quo*: будь-яка фізична, вербальна або невербальна поведінка сексуального характеру, а також інша поведінка за ознакою статі, що зачіпає гідність жінок і чоловіків, яка є небажаною, необґрунтованою та образливою для отримувача; і відмова особи від такої поведінки або її підпорядкування явно чи неявно використовується як підстава для ухвалення рішення, що впливає на роботу цієї особи; або
 - б) вороже робоче середовище: поведінка, яка створює для особи атмосферу залякування, ворожості або приниження на робочому місці.²⁰
17. У преамбулі Конвенції МОП зазначається, що насильство та домагання у сфері праці можуть становити порушення або зловживання правами людини, а також що насильство та домагання є загрозою рівним можливостям, є неприйнятними та несумісними з гідною працею.²¹ Також підтверджується, що насильство та домагання на робочому місці впливають на психологічне,

17 Міжнародна організація праці (МОП), Конвенція МОП – Конвенція про насильство та домагання 2019 року (№ 190), стаття 3.

18 Загальна рекомендація CEDAW № 19: Насильство щодо жінок, прийнята на одинадцятій сесії Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок у 1992 році (міститься в документі A/47/38), оновлена Загальною рекомендацією № 35 у 2017 році, джерело доступне за посиланням <https://www.refworld.org/pdfid/453882a422.pdf>.

19 Список країн, які ратифікували Конвенцію, можна переглянути за посиланням https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:::P11300_INSTRUMENT_SORT:1.

20 Загальне спостереження (CEACR) – прийнято в 2002 році, опубліковано на 91-й сесії Міжнародної конференції праці (ILC) у 2003 році, джерело доступне за посиланням https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:13100:0::NO::P13100_COMMENT_ID:P11110_COUNTRY_ID:P11110_COUNTRY_NAME:P11110_COMMENT_YEAR:3066659,,2002.

21 Див. Міжнародна організація праці (МОП), Конвенція МОП – Конвенція про насильство та домагання 2019 року (№ 190), Преамбула: «Визнання того, що насильство та домагання у сфері праці можуть становити порушення або зловживання правами людини, і що насильство та домагання є загрозою рівним можливостям, є неприйнятним та несумісним з гідною працею [...]».

фізичне та сексуальне здоров'я особи, її гідність, а також на сімейне та соціальне середовище.²² Крім того, наголошується, що гендерно зумовлене насильство та домагання непропорційно впливають на жінок і дівчат, і що інклюзивний, інтегрований та гендерно-чутливий підхід має вирішальне значення для припинення насильства та домагань у сфері праці.²³ Конвенція МОП також визнає, що для подолання гендерно зумовленого насильства необхідно боротися з його основними причинами та факторами ризику, такими як гендерні стереотипи, множинні та перехресні форми дискримінації, а також нерівні гендерно зумовлені владні відносини.²⁴

18. Сексуальні домагання на роботі є поширеним явищем. Як зазначає МОП, це може мати негативний вплив на оплату праці, кар'єрне зростання та умови праці потерпілих, а також потенційно призвести до того, що люди втраять роботу.²⁵ За даними глобального опитування, опублікованого МОП у 2022 році, кожна п'ятнадцята особа, що працює, стикалася з сексуальним насильством і домаганнями на робочому місці протягом свого трудового життя.²⁶
19. Проте, як і інші форми сексуальних домагань, сексуальні домагання на робочому місці часто залишаються неповідомленими, і потерпілі можуть неохоче ділитися своїм досвідом через низку причин: нормалізація сексуальних домагань; недостатня обізнаність про те, що саме становить сексуальні домагання; страх відплати з боку колег, керівників, членів сім'ї або роботодавця; відсутність ефективних механізмів відшкодування або подання скарг; а також стереотипи, які звинувачують потерпілих, а не кривдників.²⁷
20. Дані з проведених досліджень свідчать про те, що «часті прояви сексуальних домагань низького рівня можуть мати такий самий негативний вплив, як і дуже серйозні, але рідкісні випадки».²⁸ Сексуальні домагання на робочому місці можуть викликати у жертв почуття гніву, роздратування, страху, тривоги, сорому, збентеження, вразливості та втрати впевненості в собі, а також можуть спричинити симптоми ПТСР.²⁹
21. Гендерно зумовлене насильство, таке як сексуальні домагання на робочому місці, становить проблему для здоров'я та безпеки. Воно може також принижувати, спричиняти значний вплив на роботу та життя потерпілих, а отже, серйозно порушувати рівність у сфері зайнятості.³⁰

Сексуальні домагання в громадських місцях

22. Публічні сексуальні домагання – це будь-яка небажана сексуальна поведінка, дії або жести, які можуть бути вербальними, невербальними або фізичними, у громадських просторах.³¹ Термін «громадські простори» стосується місць, доступних для громадськості, таких як вулиці, парки, площі, спортзали, шкільні та університетські містечка, громадський транспорт та торговельні центри.³² У випадку публічних сексуальних домагань кривдник зазвичай є незнайомою особою для потерпілої особи, хоча це не завжди так.

22 Див. Міжнародна організація праці (МОП), Конвенція МОП – Конвенція про насильство та домагання 2019 року (№ 190), Преамбула: «Визнання того, що насильство та домагання у світі праці впливають на психологічне, фізичне та сексуальне здоров'я людини, її гідність, а також на сімейне та соціальне середовище [...]».

23 Міжнародна конференція праці, Конвенція № 190, Конвенція про ліквідацію насильства та домагань у сфері праці, прийнята Конференцією на її 108-й сесії в Женеві, 21 червня 2019 року, джерело доступне за посиланням https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_711570.pdf.

24 Конвенція МОП, Преамбула.

25 МОП, 2020. Серія технічних записок: насильство та домагання у світі праці: Короткий огляд № 2: «Сексуальні домагання у світі праці», джерело доступне за посиланням https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/briefingnote/wcms_738115.pdf, с. 1.

26 Досвід насильства та домагань на роботі: перше глобальне дослідження, Женева: МОП, 2022 р., джерело доступне за посиланням https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_863095.pdf, с. 22.

27 Європейський парламент, дослідження для Комітету із прав жінок та гендерної рівності (FEMM), «Цькування та сексуальні домагання на робочому місці, у громадських місцях та в політичному житті в ЄС» (березень 2018 року), джерело доступне за посиланням [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604949/IPOL_STU\(2018\)604949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604949/IPOL_STU(2018)604949_EN.pdf), с. 19.

28 Європейський парламент, дослідження для Комітету FEMM, «Цькування та сексуальні домагання на робочому місці, у громадських місцях та в політичному житті ЄС» (березень 2018 року), с. 28.

29 Європейський парламент, дослідження для Комітету FEMM, «Цькування та сексуальні домагання на робочому місці, у громадських місцях та в політичному житті ЄС» (березень 2018 року), с. 30–31.

30 Загальна рекомендація CEDAW № 19, джерело доступне за посиланням <https://www.refworld.org/pdfid/453882a422.pdf>, стаття 11, п. 17.

31 «Наші вулиці зараз», письмові докази, Парламент Великої Британії, Комітет внутрішніх справ (21 липня 2021 року), джерело доступне за посиланням <https://committees.parliament.uk/work/1159/violence-against-women-and-girls/publications/written-evidence/>, пара. 1.3. Насильство щодо жінок і дівчат

32 Plan International, «Публічні сексуальні домагання», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/our-work/protection-from-violence/public-sexual-harassment>.

23. Прикладами публічних сексуальних домагань є непристойні або настирливі погляди; переслідування; сексуальні пропозиції; жести сексуального характеру; коментарі відверто сексуального змісту; нав'язливі запитання; «кетколінг» (небажані та принизливі вигукі щодо когось у публічних місцях); посвистування; фізичний контакт без отримання згоди, як-от поцілунки, обмацування; доторки; «апскертинг» (приховане фотографування або відеозйомка під одягом); перегляд або демонстрація порнографії в громадських місцях; демонстрація або оголення інтимних частин тіла.³³
24. Спектр поведінки, що становить публічні сексуальні домагання, є досить широким. Не всі ці види поведінки підлягають кримінальному покаранню. Наприклад, така поведінка, як постійне витріщання або «кетколінг», може регулюватися цивільним або адміністративним законодавством, а не кримінальним. Як і у випадку з сексуальними домаганнями в інших контекстах (розглядаються в іншій частині цього розділу), національні юрисдикції можуть вирішувати певні аспекти публічних сексуальних домагань через свої цивільні або адміністративні закони.³⁴ Однак усталеним обов'язком держав є прийняття законодавства, яке ефективно регулює всі аспекти публічних сексуальних домагань і надає постраждалим ефективні засоби правового захисту, як буде розглянуто нижче в [Розділі III].
25. Публічні сексуальні домагання є проявом влади та гендерної нерівності, а також уявленням про те, що тіла жінок і дівчат є об'єктом чоловічого бажання та власності, а отже, є «доступними» для коментарів, нав'язливого контролю, небажаного фізичного доступу та осуду, навіть у громадських місцях. Як форма гендерної дискримінації, вони також можуть охоплювати інтерсекційну дискримінацію, якщо потерпілий має інші вразливості, які використовує кривдник (наприклад, вік, гендерна ідентичність або сексуальна орієнтація, інвалідність, раса). Усі ці фактори можуть підсилити й поглибити негативний досвід потерпілих.
26. Публічні сексуальні домагання є розповсюдженим і широко поширеним явищем і, ймовірно, найбільш поширеною формою сексуальних домагань. Наприклад, у Великій Британії 71% жінок різного віку зазнавали певної форми сексуальних домагань у громадських місцях, а серед жінок віком 18–24 років цей показник сягає 86%.³⁵ У Грузії нещодавнє дослідження показало, що 24,5% жінок зазнавали сексуальних домагань впродовж життя.³⁶ Проте варто відзначити, що лише 35,3% жінок, які зазнали сексуальних домагань, вважали цю небажану поведінку сексуальними домаганнями, тоді як майже дві з трьох (63,5%) не вважали цю поведінку, дії чи контакти сексуальними домаганнями.³⁷ Більшість жінок повідомили, що сексуальні домагання траплялися на вулиці або в провулку (41,2%) чи в громадському транспорті (28,0%).³⁸ В Україні звіт за 2019 рік свідчить про те, що «з 15-річного віку майже половина (49%) жінок заявляли, що зазнавали сексуальних домагань».³⁹ За даними дослідження ООН Жінки у 2020 році, 82% опитаних жінок зазначили, що військовий конфлікт в Україні погіршив ситуацію з сексуальними домаганнями та іншими формами сексуального насильства щодо жінок і дівчат у громадських місцях.⁴⁰ Незважаючи на свою поширеність, випадки публічних сексуальних домагань значною мірою залишаються неповідомленими в поліцію з кількох причин: недостатня поінформованість, оскільки багато жінок не до кінця усвідомлюють, що з

33 Plan International UK та «Наші вулиці зараз», «Юридичний брифінг: Публічні сексуальні домагання», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/file/public-sexual-harassment-legal-briefing-apr21pdf/download?token=V5C-F0i5>, с. 3.

34 Див. Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, п. 207.

35 Див. Поширеність і повідомлення про сексуальні домагання в громадських місцях Великої Британії: звіт APPG для ООН Жінки (березень 2021 року), джерело доступне за посиланням https://www.unwomen.org/site/wp-content/uploads/2021/03/APPG-UN-Women-Sexual-Harassment-Report_Updated.pdf, с. 10–11.

36 ООН Жінки, «Національне дослідження насильства щодо жінок у Грузії» (2022), джерело доступне за посиланням https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/2023/Georgia_VAW_survey-report_ENG.pdf, с. 134.

37 ООН Жінки, «Національне дослідження насильства щодо жінок у Грузії» (2022), джерело доступне за посиланням https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/2023/Georgia_VAW_survey-report_ENG.pdf, с. 135.

38 ООН Жінки, «Національне дослідження насильства щодо жінок у Грузії» (2022), джерело доступне за посиланням https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/2023/Georgia_VAW_survey-report_ENG.pdf, с. 138.

39 Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЕ), опитування ОБСЕ щодо насильства стосовно жінок: «Благополуччя та безпека жінок: Україна», джерело доступне за посиланням https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/440312_0.pdf, с. iii.

40 ООН Жінки, «Багатоцентрове оглядове дослідження ризиків сексуальних домагань та інших форм сексуального насильства проти жінок і дівчат у громадських місцях східної України», джерело доступне за посиланням <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/10/ENG%20Multisite%20scoping%20study%20on%20sexual%20harassment%20and%20other%20forms%20of%20sexual%20violence%20against%20women%20and.pdf>, с. 33.

ними відбувається;⁴¹ нормалізація сексуальних домагань у громадських місцях у суспільстві; відсутність чітких механізмів подання скарг; і недовіра до судової системи.⁴²

27. Вплив сексуальних домагань у громадських місцях на потерпілих може бути значним. Жінки та дівчата часто схильні звинувачувати себе, відчуваючи, що вони «самі це спровокували», і зазнають суспільного осуду за те, що не змогли запобігти чи контролювати ситуацію.⁴³ У багатьох суспільствах така поведінка стала нормою, і жінок і дівчат змушують вважати, що вони повинні це терпіти. Це відчуття посилюється, коли менш серйозні випадки публічних сексуальних домагань залишаються без уваги, а в суспільстві панує атмосфера безкарності. Сексуальні домагання в громадських місцях можуть викликати страх у жінок і дівчат, змушуючи їх відчувати себе менш захищеними у таких просторах.⁴⁴ Їхня свобода також обмежується, оскільки вони змінюють свою поведінку, щоб уникнути сексуальних домагань у громадських місцях (відмовляються від певного одягу, не займаються спортом на свіжому повітрі, змінюють час пересування, обирають інші маршрути, не виходять на вулицю самі або взагалі уникають виходу).⁴⁵

Сексуальні домагання в інтернеті

28. Насильство щодо жінок через цифрові засоби набуває дедалі більшого поширення та швидко розвивається разом із технологічним прогресом, який полегшує та розширює можливості передачі образливого контенту в інтернеті.⁴⁶ Це охоплює широкий спектр форм поведінки, які підпадають під визначення насильства щодо жінок, викладене в статті 3а Стамбульської конвенції.⁴⁷ Подібно до офлайн-насильства, воно глибоко вкорінене в динаміці влади, економічному дисбалансі та патріархальних установах, які сприяють уявленню про меншовартість жінок порівняно з чоловіками.
29. Група експертів Ради Європи з протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству («GREVIO») у своїй Загальній рекомендації № 1 щодо цифрового виміру насильства щодо жінок визначила низку дій, які є сексуальними домаганнями в інтернеті та підпадають під дію статті 40 Стамбульської конвенції.⁴⁸ Серед них: а) поширення або погрози поширення зображень чи відео інтимного характеру без згоди особи (також відомі як «порнографія з помсти»); б) отримання, створення або придбання інтимних зображень або відео без згоди, зокрема, дії зі створення змінених цифрових зображень (так званої «фейкової порнографії», наприклад, «дівфейків»); в) експлуатація, примус і погрози, зокрема такі дії, як примусовий секстинг (надсилання інтимних повідомлень), сексуальне вимагання та погрози зґвалтуванням; г) сексуалізоване знущання, як-от поширення пліток або наклепів щодо нібито сексуальної поведінки потерпілих, публікація коментарів сексуального характеру або «викриття» особи без її згоди з метою залякування, приниження чи осоромлення тіла; та е) «кіберфлешинг», а

41 Європейський парламент, дослідження для Комітету FEMM, «Цькування та сексуальні домагання на робочому місці, у громадських місцях та в політичному житті в ЄС» (березень 2018 року), джерело доступне за посиланням [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604949/IPOL_STU\(2018\)604949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604949/IPOL_STU(2018)604949_EN.pdf), с. 34.

42 Plan UK, «Вуличні домагання: це не нормально», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/file/plan-uk-street-harassment-reportpdf/download?token=CyKwYGSJ>, с. 71–72.

43 Plan UK, «Вуличні домагання: це не нормально», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/file/plan-uk-street-harassment-reportpdf/download?token=CyKwYGSJ>, с. 58–59.

44 Plan UK, «Вуличні домагання: це не нормально», джерело доступне за посиланням <https://plan-uk.org/file/plan-uk-street-harassment-reportpdf/download?token=CyKwYGSJ>. У звіті робиться висновок, що «жінки описують, що були шоковані, перебували в страху, були залякані та дегуманізовані» через публічні сексуальні домагання (с. 85).

45 Європейський парламент, дослідження для Комітету FEMM, «Цькування та сексуальні домагання на робочому місці, у громадських місцях та в політичному житті в ЄС» (березень 2018 року), джерело доступне за посиланням [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604949/IPOL_STU\(2018\)604949_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604949/IPOL_STU(2018)604949_EN.pdf), с. 36.

46 Загальна рекомендація GREVIO № 1 щодо цифрового виміру насильства щодо жінок, прийнята 20 жовтня 2021 року, джерело доступне за посиланням <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>, пара. 26.

47 Стаття 3 (а) Стамбульської конвенції визначає «насильство стосовно жінок» так: «порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті».

48 Загальна рекомендація GREVIO № 1 щодо цифрового виміру насильства стосовно жінок, прийнята 20 жовтня 2021 року, п. 38.

саме надсилання небажаних зображень сексуального характеру.⁴⁹

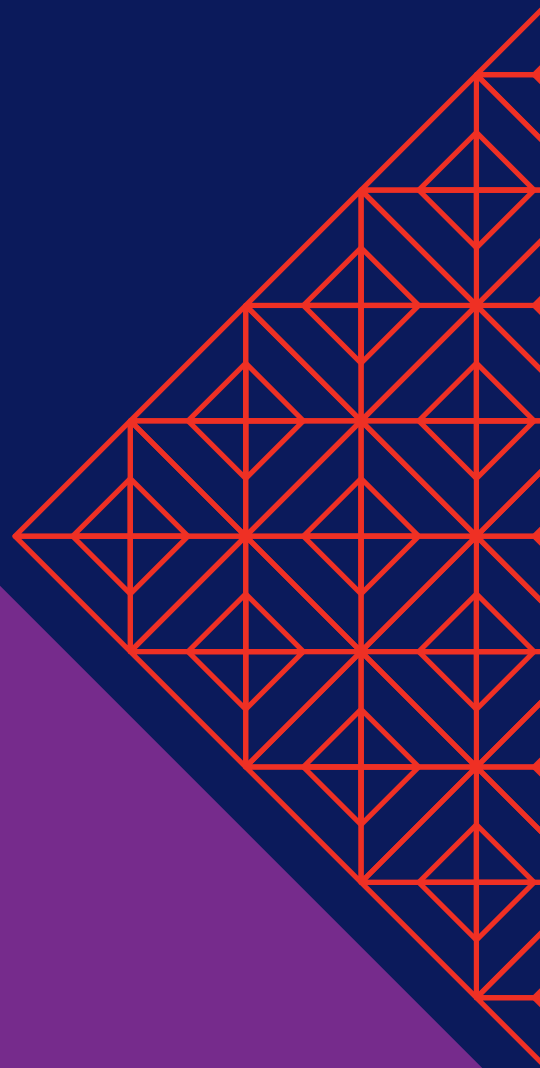
30. Такі дії принижують і травмують потерпілих, часто завдаючи шкоди їхній репутації та/або засобам до існування. Деякі з наведених вище форм поведінки відомі як сексистська мова ворожнечі. Сексистська мова ворожнечі часто є першим кроком до фізичного насильства і може призвести до ескалації або підбурювання до образливих дій, зокрема сексуального насильства, фізичного насильства або зґвалтування.⁵⁰ Важливо зазначити, що випадки сексуальних домагань в інтернеті частіше трапляються у молодших вікових групах.

49 Згідно з опитуванням YouGov 2018 року, 40% жінок віком від 18 до 34 років отримали небажане сексуальне фото від людини, яка не є романтичним партнером; див. https://yougov.co.uk/politics/articles/20179-four-ten-female-millennials-been-sent-dick-pic?redirect_from=%2Ftopics%2Fpolitics%2Farticles-reports%2F2018%2F02%2F16%2Ffour-ten-female-millennials-been-sent-dick-pic.

50 Загальна рекомендація GREVIO № 1 щодо цифрового виміру насильства стосовно жінок, прийнята 20 жовтня 2021 року, п. 39.

III.

III.Відповідні міжнародні та регіональні правові стандарти та принципи

31. Однією з проблем у боротьбі з сексуальними домаганнями є фрагментарність, яка часто зустрічається в застосовній законодавчій базі на національному рівні. Оскільки сексуальні домагання охоплюють широкий спектр дій, вони часто регулюються в різних галузях права (таких як трудове, кримінальне та цивільне право), про що йтиметься нижче.
32. Оцінка національних законів і практик на відповідність міжнародним стандартам щодо сексуальних домагань (які також є різноманітними) надає можливість виявити ключові прогалини в правових механізмах і вирішити проблеми в правоохоронній та судовій практиці, пов'язані з сексуальними домаганнями. Знання відповідних міжнародних стандартів допомагає адвокатам, які захищають права постраждалих від сексуальних домагань, надавати комплексні правові консультації потерпілим; обирати оптимальний правовий шлях захисту; розуміти потенційні прогалини у національному законодавстві; та забезпечити вичерпання національних засобів правового захисту до звернення до міжнародних засобів правового захисту у разі потреби.
33. У цьому розділі Посібника викладено основні міжнародні та регіональні правові стандарти та принципи, які можуть застосовуватися у справах про сексуальні домагання. Оскільки сексуальні домагання є формою гендерно зумовленого насильства, загальні зобов'язання держав щодо розгляду справ про гендерно зумовлене насильство застосовуються однаково (див. нижче, а також [Керівництво Європейського центру захисту прав людини \(EHRAC\) щодо ведення судових справ про насильство стосовно жінок](#), який містить подальші рекомендації з питань, що виникають під час судового розгляду справ про насильство щодо жінок на міжнародному рівні). У цьому розділі також наведено приклади поширених практик, які не відповідають цим міжнародним стандартам.
34. Сексуальні домагання як форма гендерно зумовленого насильства та дискримінації за ознакою статі, які держави зобов'язані попереджувати та усувати, охоплюються положеннями Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), уточненими в авторитетних Загальних рекомендаціях Комітету CEDAW.⁵¹

Прийняття кримінальних та/або цивільних законів, що забороняють сексуальні домагання

35. Як Конвенція CEDAW, так і Стамбульська конвенція вимагають від держав прийняття законодавства, що забороняє сексуальні домагання, та забезпечення того, щоб сексуальні домагання підлягали відповідним санкціям.⁵² У рамках Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) також наголошує, що відповідно до обов'язку захищати фізичну та психологічну недоторканність особи від інших осіб за статтею 8 ЄКПЛ, держави повинні підтримувати та застосовувати на практиці достатню нормативно-правову базу, яка забезпечує захист від актів насильства з боку приватних осіб, зокрема, у контексті домагань та сексуальних домагань.⁵³ Директива 2006/54/EC однозначно засуджує сексуальні домагання та закликає держави вживати превентивні заходи проти них.⁵⁴
36. Загальна рекомендація № 35, яка доповнює Конвенцію CEDAW, рекомендує державам-учасницям «забезпечити, щоб усі види гендерно зумовленого насильства над жінками у всіх сферах, які являють собою порушення їх фізичної, сексуальної чи психологічної цілісності, негайно криміналізувалися та запроваджувалися або посилювати правові санкції, відповідні тяжкості злочину, а також засоби цивільно-правового захисту» (підкреслення додано).⁵⁵
37. Відповідно до Стамбульської конвенції, сексуальні домагання можуть підлягати правовому

51 Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) набула чинності для Вірменії 13 вересня 1993 року; для Азербайджану 10 липня 1995 року; для Грузії 26 жовтня 1994 року; для Російської Федерації 23 січня 1981 року; та для України – 12 березня 1981 року; див. <https://indicators.ohchr.org/>.

52 Див. CEDAW, статті 2(b) та 11; та Стамбульську конвенцію, стаття 40.

53 Див. рішення у справі *C. проти Румунії (C v. Romania)*, заява № 47358/20, ЄСПЛ, від 30 листопада 2022 року, п. 62 з посиланням на справу *Шпадієр (Špadijer)*, п. 87 та цитовані в ній джерела.

54 Стаття 26.

55 Загальна рекомендація № 35, п. 29 (a).

захисту як у рамках кримінально-правових санкцій, так і через інші правові санкції.⁵⁶ Хоча розробники Стамбульської конвенції загалом вважають за доцільне віднести сексуальні домагання до сфери кримінального права, вони також визнали, що багато національних правових систем розглядають сексуальні домагання в межах цивільного або трудового законодавства.⁵⁷ Відтак, Сторони можуть розглядати справи про сексуальні домагання як через свої кримінальні закони, так і шляхом запровадження адміністративних чи інших правових санкцій.

38. Враховуючи широкий спектр поведінки, що становить сексуальні домагання, як зазначено вище в [Розділі II], держави можуть криміналізувати окремі аспекти сексуальних домагань, водночас вирішуючи інші форми сексуальних домагань у межах цивільного або іншого законодавства. Наприклад, на момент написання цього матеріалу:
39. Вірменське законодавство не передбачає кримінальної відповідальності за сексуальні домагання, а також не містить загальних положень, які могли б застосовуватися до таких випадків. Закон «Про рівні права та рівні можливості для жінок і чоловіків», ухвалений у 2013 році, визначає поняття сексуальних домагань, але не забезпечує надійної правової бази для звернення потерпілих за захистом своїх прав.⁵⁸
40. У Грузії також відсутнє визначення сексуальних домагань у кримінальному законодавстві. За відсутності конкретного положення кримінального законодавства, що забороняє сексуальні домагання, прокурори часто посилаються на статтю 138 Кримінального кодексу Грузії, яка стосується «іншої дії сексуального характеру, що не містить елементів зґвалтування». У Грузії положення про сексуальні домагання містяться в декількох законах. Із 2019 року у Грузії сексуальні домагання регулюються відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення (стаття 166¹), хоча сфера дії цього положення обмежена певними видами поведінки в громадських місцях. Сексуальні домагання також визначені в Законі «Про ліквідацію всіх форм дискримінації».⁵⁹ Крім того, Трудовий кодекс містить положення про сексуальні домагання в контексті робочого середовища.⁶⁰
41. Аналогічно, в Україні кримінальне законодавство не містить явного складу злочину, пов'язаного з сексуальними домаганнями. Стаття 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає сексуальні домагання як «дії сексуального характеру, виражені вербально (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторки, поплескування), які принижують або ображають осіб у трудовому та службовому підпорядкуванні, у фінансовій чи іншій залежності».⁶¹ Хоча українське законодавство не передбачає санкцій за сексуальні домагання в громадських місцях, воно містить низку положень, які можуть бути використані для притягнення винних до відповідальності (наприклад, дрібне хуліганство, описане у статті 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення).⁶²
42. Ці приклади свідчать про те, що правове регулювання сексуальних домагань значною мірою залежить від контексту та виду поведінки. Навіть за відсутності спеціального кримінально-правового положення щодо сексуальних домагань така поведінка все одно може тягнути за собою кримінальну відповідальність, якщо вона перевищує межі, встановлені відповідними

⁵⁶ Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, джерело доступне за посиланням <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>, п. 207.

⁵⁷ Стамбульська конвенція, Пояснювальна доповідь, п. 207.

⁵⁸ Рада Європи, «Аналіз прогалин у кримінальному законодавстві Вірменії у світлі стандартів, встановлених Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству» (липень 2017 року), с. 22.

⁵⁹ Звіт GREVIO про базову оцінку щодо Грузії, 22 листопада 2022 року, джерело доступне за посиланням <https://rm.coe.int/grevio-report-on-georgia-2022/1680a917aa>, п. 280–281.

⁶⁰ Звіт GREVIO про базову оцінку щодо Грузії, 22 листопада 2022 року, п. 133.

⁶¹ Це визначення взято з ООН Жінки, «Багатоцентрове оглядове дослідження ризиків сексуальних домагань та інших форм сексуального насильства проти жінок і дівчат у громадських місцях східної України», джерело доступне за посиланням <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/10/UKRMultisite%20scoping%20study%20on%20sexual%20harassment%20and%20other%20forms%20of%20sexual%20violence%20against%20women%20and.pdf>, с. 2.

⁶² ООН Жінки, «Багатоцентрове оглядове дослідження ризиків сексуальних домагань та інших форм сексуального насильства проти жінок і дівчат у громадських місцях східної України», джерело доступне за посиланням <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/10/UKRMultisite%20scoping%20study%20on%20sexual%20harassment%20and%20other%20forms%20of%20sexual%20violence%20against%20women%20and.pdf>, с. 2.

положеннями кримінального законодавства (наприклад, сексуальне насильство).

43. Класифікація актів сексуальних домагань у межах кримінальних чи інших правових положень залишається в межах компетенції національних законодавців. Однак ЄСПЛ уточнив, що в контексті посягань на фізичну недоторканність особи захист має бути забезпечений ефективними кримінально-правовими механізмами.⁶³ Відповідно до позиції ЄСПЛ, менш серйозні дії між особами, які можуть порушити психологічну недоторканність, можуть не потребувати кримінально-правового положення, яке охоплює конкретне діяння. Натомість правова база може складатися з цивільно-правових засобів захисту, здатних забезпечити достатній рівень захисту.⁶⁴
44. У будь-якому разі держави повинні забезпечити, щоб законодавство охоплювало питання сексуальних домагань, встановлювало стримуючі та належні санкції, а також забезпечувало надійну нормативно-правову базу для звернення потерпілих за захистом від цієї форми насильства.
45. Також не менш важливо усунути прогалини в чинному законодавстві, щоб забезпечити ефективний захист від сексуальних домагань. Фрагментарний підхід до правового регулювання сексуальних домагань може призвести до того, що деякі форми такої поведінки не будуть охоплені національним законодавством. Наприклад, кримінальне законодавство може захищати від сексуального насильства, але не охоплювати весь спектр неприйнятної поведінки, яка включає сексуальні домагання. До такої поведінки можуть належати небажане обмацування, постійне переслідування, пропозиції сексуального характеру, притискання до когось або надсилання небажаних непристойних зображень на телефон. Це може створити прогалину в наданні постраждалим ефективних засобів правового захисту. Відтак, неповне або неефективне законодавство щодо сексуальних домагань буде несумісним із міжнародними зобов'язаннями держав за Конвенцією CEDAW та Стамбульською конвенцією.
46. Згідно зі статтею 21 Стамбульської конвенції, постраждалим має бути надано доступ до інформації про наявні процедури подання скарг, у тому числі доступні міжнародні та регіональні механізми.⁶⁵ Це означає, що якщо сексуальні домагання не є кримінальним злочином за законодавством держави і кримінальне розслідування не розпочинається, важливо повідомити про це потерпілу сторону та направити її до інших механізмів боротьби з сексуальними домаганнями, що регулюються цивільним, адміністративним чи іншим законодавством.

Забезпечення безперешкодного доступу до правосуддя для потерпілих від сексуальних домагань осіб

47. Загальна рекомендація № 35 Комітету CEDAW закликає держави «[з]абезпечити ефективний доступ потерпілих осіб до системи правосуддя та трибуналів, а також належне реагування органів влади на всі випадки гендерного насильства щодо жінок, зокрема шляхом застосування кримінального законодавства та, якщо це необхідно, *ex officio* кримінального переслідування підозрюваних з метою притягнення їх до суду на засадах справедливості, неупередженості, своєчасності та оперативності, а також застосування відповідного покарання».⁶⁶
48. Одна з перешкод, з яким часто стикаються жінки, подаючи скаргу про сексуальні домагання, – це небажання органів влади ініціювати офіційне розслідування. Це може бути зумовлене низкою причин: нерозуміння з боку прокурорів/слідчих щодо того, яка поведінка становить сексуальні домагання; відсутність ясності про те, як правильно кваліфікувати поведінку

63 Див. рішення у справі *Реметін проти Хорватії* (*Remetin v. Croatia*), заява № 7446/12, ЄСПЛ, від 24 липня 2014 року, п. 70 у кінці, та наведені в ньому джерела.

64 Див. рішення у справі *К. проти Румунії* (*C v. Romania*), п. 63–64; також див. справу *Спадіжер проти Чорногорії* (*Špadijer v. Montenegro*), заява № 31549/18, ЄСПЛ, від 9 лютого 2022 року, п. 89 з додатковими посиланнями; та справу *А., В. і С. проти Латвії* (*A, B and C v. Latvia*), заява № 30808/11, ЄСПЛ, 31 березня 2016 року, п. 151.

65 Стаття 21 Стамбульської конвенції зазначає: «Сторони забезпечують потерпілим інформацію про доступні регіональні та міжнародні механізми розгляду індивідуальних/колективних скарг та доступ до них. Сторони сприяють наданню чутливої та компетентної допомоги потерпілим у поданні будь-яких таких скарг».

66 Загальна рекомендація № 35, п. 32(а).

відповідно до чинного законодавства держави; наявністю законодавчих прогалин, які не охоплюють певну поведінку; або навіть дискримінаційною поведінкою, як зазначено нижче.

❖ *Дискримінаційні стереотипи:*

49. Стереотипне ставлення слідчих та/або прокурорів може впливати на їхні судження про те, яка поведінка вважається сексуальними домаганнями, а також на їхнє рішення про відкриття чи закриття кримінального провадження. Це може бути особливо помітно у справах про сексуальні домагання у випадках, коли поведінка вважається менш серйозною (наприклад, за відсутності фізичного насильства) і відтак применшується та розглядається як «нормальна». Таке упереджене ставлення може проявлятися, наприклад, у недоречних та принизливих запитаннях, коментарів щодо одягу потерпілої особи⁶⁷ та ігноруванні психологічного впливу на потерпілу особу, стверджуючи, що потерпіла особа надмірно реагує або що навпаки – потерпіла особа брехала за відсутності встановлених фактів психологічних страждань.⁶⁸ МОП визначила, що «[на] практиці кримінальне переслідування сексуальних домагань відповідно до кримінального законодавства є рідкісним випадком та малоімовірно буде успішним».⁶⁹
50. Однак, зобов'язання держав відповідно до статті 5 Конвенції CEDAW та статті 12(1) Стамбульської конвенції включають боротьбу з упередженнями і соціальними та культурними моделями поведінки, що ґрунтуються на гендерно зумовлених стереотипах.
51. У справі *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*) Комітет CEDAW відзначив той факт, що слідчі не ініціювали кримінальне провадження попри наявність достатніх доказів (свідчення двох свідків, які почули розмову між позивачкою та кривдником) на додачу до розповіді позивачки про те, що трапилося.⁷⁰ Комітет встановив, що національні органи, схоже, застосували подвійні стандарти під час судового розгляду справи потерпілої особи та справи кривдника про наклеп за позовом проти потерпілої особи. У цій справі органи влади не дослідили жодних причин, чому трудовий договір із позивачкою не було продовжено після понад 10 років роботи.⁷¹ До того ж, національний суд послався на той факт, що позивачка не скаржилася на нібито сексуальні домагання, поки працювала, а почала скаржитися на це лише після свого звільнення, і це вважалося обставиною, яка применшила достовірність її заяви.⁷² Такі помилки, разом із «відсутністю чутливості по відношенню до вразливого становища позивачки як єдиної жінки, яка забезпечувала дохід у родині, та перебувала у підпорядкуванні А.»,⁷³ вказували на те, що на національні органи вплинули стереотипи. Комітет CEDAW зазначив, що «не провівши розслідування скарги позивачки щодо сексуальних домагань оперативно, належним чином та ефективно, навіть попри те, що розгляд цивільного провадження, ініційованого А. проти позивачки, зайняв менше трьох тижнів, а також не відреагувавши на справу позивачки у гендерно-чутливий спосіб, національні органи **дозволили стереотипам вплинути на їхнє мотивування**» (виділення додано).⁷⁴

❖ *Обтяжливі вимоги щодо доказів:*

52. Інший виклик, з яким можуть зіткнутися жінки, що пережили сексуальні домагання, – це високий тягар доказування. З огляду на характер сексуальних домагань жінкам часто складно доводити, що трапилося з ними, особливо, якщо не було свідків. Суд неодноразово підкреслював, що «подібно до домашнього насильства, випадки сексуальних домагань часто не набувають розголосу, оскільки значною мірою залишаються неповідомленими – часто такі ситуації мають місце у межах особистих стосунків та за зачиненими дверима, що ще

67 Див., наприклад, Звіт GREVIO про оцінювання початкової ситуації в Грузії, 22 листопада 2022 року, п. 309 і 315.

68 Див., наприклад, Звіт публічного захисника з Грузії про ситуацію із захистом прав людини і свобод у Грузії, с. 158.

69 МОП. 2020 р. Серія технічних рекомендацій: Насильство та домагання на робочому місці: Випуск № 2: «Сексуальні домагання на робочому місці», доступно за посиланням https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/briefingnote/wcms_738115.pdf, с. 4.

70 Справа *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*), Комітет із ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, Повідомлення № 45/2012, CEDAW/C/61/D/45/2012, (25 серпня 2015 року), п. 10.6.

71 Справа *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*), п. 10.10.

72 Справа *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*), п. 10.10.

73 Справа *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*), п. 10.10.

74 Справа *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*), п. 10.10.

більше ускладнює процес доведення для потерпілих осіб».⁷⁵ Високий стандарт доказування, необхідний для підтвердження того, що мали місце сексуальні домагання, може негативно впливати на право жінок на рівність перед законом, на справедливий суд та на ефективні засоби правового захисту. Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 33 про доступ жінок до правосуддя закликає держави-учасниці «[п]ереглянути правила стосовно тягара доказування для забезпечення рівності сторін у всіх сферах, де владні відносини позбавляють жінок справедливого судового розгляду їх справи»⁷⁶ та «гарантувати, щоб вимоги до доказів не були надмірно обтяжливими, негнучкими або такими, що спричинені гендерними стереотипами».⁷⁷

53. У справі *Алле проти Франції (Allée v. France)*, яка стосувалася засудження заявниці за наклеп після того, як вона публічно заявила про домагання та сексуальне насильство щодо неї, Суд вказав, що відмова національних судів адаптувати концепцію достатньої фактичної бази та критерії для оцінювання добросовісності з урахуванням обставин справи поклала на заявницю надмірний тягар доказування, коли Суд вимагав надати докази фактів, про які вона хотіла заявити.⁷⁸
54. Відтак, відповідно до обов'язку забезпечити доступ до правосуддя жінок, які зазнали гендерно зумовленого насильства, держави повинні гарантувати, що жінки, які постраждали внаслідок сексуальних домагань, не переобтяжені надмірно високими стандартами доказування. Вимога додаткових доказів або доказів, які неможливо надати; ігнорування свідчень потерпілої особи; та надання необґрунтованої переваги версії подій, викладеній кривдником, у випадку наявності суперечливих заяв – це лише деякі поширені практики з боку органів влади, які стають на заваді ефективному доступу до правосуддя і відтак не відповідають міжнародним стандартам.
55. Варто зазначити, що відповідно до права ЄС, Директива 2006/54/ЄС, яка охоплює сексуальні домагання на робочому місці, чітко покладає тягар доказування на обвинуваченого. Стаття 19 Директиви зазначає, що у разі, коли потерпіла особа встановлює факти, з яких можна припустити, що мала місце дискримінація, саме відповідач має довести, що принцип рівного ставлення не було порушено.⁷⁹

Проведення ефективного розслідування відповідно до підходу, орієнтованого на потерпілу особу та з урахуванням контексту

56. Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 35 уточнює, що держави зобов'язані вживати всіх можливих заходів для попередження, розслідування, кримінального переслідування, покарання та забезпечення відшкодування за всі дії чи бездіяльність недержавних суб'єктів, які призводять до гендерно зумовленого насильства щодо жінок.⁸⁰ До того ж, загальні зобов'язання держав відповідно до Глави VI Стамбульської конвенції стосовно розслідування, кримінального переслідування, процесуального законодавства і засобів захисту стосуються і справ про сексуальні домагання. Розслідування заяв про сексуальні домагання повинні проводитися ефективно, без необґрунтованих затримок, при цьому з урахуванням прав потерпілої особи і застосуванням гендерночутливого підходу.⁸¹
57. Як уточнив Суд, «принцип ефективності означає, що національні судові органи не повинні в жодному разі допустити, щоб завдані фізичні чи психологічні страждання лишилися безкарними».⁸²

75 Справа *К проти Румунії (C v Romania)*, п. 79.

76 Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок, CEDAW/C/GC/33, Загальна рекомендація № 33 про доступ жінок до правосуддя, п. 15(g).

77 Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок, CEDAW/C/GC/33, Загальна рекомендація № 33 про доступ жінок до правосуддя, п. 51(h).

78 Справа *Аллі проти Франції (Allée v. France)*, Заява № 20725/20, ЄСПЛ, 18 січня 2024 року.

79 Директива 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості (оновлена версія), ОJ L 204, 26.7.2006, с. 23–36, доступно за посиланням <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>.

80 Комітет CEDAW, Загальна рекомендація № 35 про гендерно зумовлене насильство над жінками, що є оновленням Загальної рекомендації № 19, CEDAW/C/GC/35, 26 липня 2017 року, доступно за посиланням <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N17/231/54/PDF/N1723154.pdf?OpenElement>, п. 24(2).

81 Стаття 49, Стамбульська конвенція.

82 Справа щодо *Гайдукевич (Gaidukevich)*, п. 58.

❖ Розслідування дискримінаційного мотиву:

58. Ефективне розслідування повинне включати дослідження можливих дискримінаційних мотивів, що лежать в основі скоєння гендерно зумовленого насильства.⁸³ Держави повинні забезпечити, що розслідування та кримінальне переслідування гендерно зумовленого насильства не залежать виключно від заяви потерпілої особи, а й що правоохоронні органи проактивно розслідують гендерно зумовлене насильство. У справі *Гайдукевич проти Грузії* (*Gaidukevich v Georgia*) Суд встановив, що обставини смерті потерпілої особи, «– які містили ознаки форми гендерно зумовленого насильства –», повинні були змусити слідчі органи включити до свого дослідження можливу роль гендерно зумовленої дискримінації у скоєнні злочину.⁸⁴ У справі *Тхелідзе проти Грузії* (*Tkheldze v Georgia*) Суд знову наголосив на тому, що «[к]оли існує підозра в тому, що дискримінаційне ставлення спричинило насильницьку дію, особливо важливо, щоб офіційне розслідування проводилося ретельно та неупереджено, враховуючи необхідність постійно підтверджувати осуд суспільства щодо таких дій та підтримувати впевненість меншин у можливості органів влади захищати їх від дискримінаційного насильства».⁸⁵ Вимогу щодо проведення ефективного розслідування не можна звести виключно до наявності списку контрольних запитань чи простого набору формальних запитань, щоб можна було стверджувати про виконання обов'язку з проведення розслідування.
59. Відсутність реального дослідження можливих дискримінаційних мотивів може вказувати на те, що розслідування було проведено неефективно.⁸⁶ «Без уважного підходу з боку правоохоронних органів злочини, мотивація яких пов'язана з упередженнями, неминуче будуть розглядатися на рівні зі звичайними справами без такого підтексту, а спричинена цим байдужість буде рівнозначною офіційній згоді або навіть потуранню злочинам на ґрунті ненависті».⁸⁷

❖ Оцінювання з урахуванням контексту:

60. Надзвичайно важливо, щоб органи влади враховували контекст під час розгляду таких справ, особливо під час оцінки доказів, із метою проведення належного оцінювання. Щодо цього Суд виявив суттєві недоліки у кримінальному розслідуванні у справі *С проти Румунії* (*C v. Romania*) та розкритикував той факт, що прокуратура не визнала заяви заявниці належним доказом та не надала оцінки доказам з огляду на контекст.⁸⁸ Прокурор дійшов висновку, що дії кривдника не були злочинними, оскільки потерпіла особа не почувалася «приниженою», що є необхідним елементом для того, щоб дії становили кримінальне правопорушення. Суд зазначив щодо відсутності приниження наступне: «органи влади не надали пояснення щодо своїх висновків і **не намагалися розглядати у контексті ті докази які свідчили**, що іноді вона [заявниця] здавалася сумною після зустрічей з С.Р., а іноді - досить радісною [...]. [З]гадка про такі заяви у рішеннях не супроводжувалася оцінкою **владних зв'язків і стосунків підлеглості** між позивачкою та С.Р., а також погроз, які він, за словами заявниці, робив на її адресу, попри те, що у ході провадження увага органів влади належним чином приверталася до цих елементів» (виділення додано).⁸⁹ Крім того, не було проведено жодного психологічного оцінювання для належної оцінки стану потерпілої особи.⁹⁰

❖ Гендерно-чутливий підхід:

61. Застосування гендерного розуміння під час розслідування передбачає коригування процесу опитування задля уникнення нав'язливих чи принизливих запитань; уникнення потреби давати

83 Справа щодо *Гайдукевич* (*Gaidukevich*), п. 68; справа *A & B проти Грузії* (*A & B v. Georgia*), п. 45.

84 Справа щодо *Гайдукевич* (*Gaidukevich*), п. 66.

85 Справа *Тхелідзе проти Грузії* (*Tkheldze v. Georgia*), № [33056/17](#), 8 липня 2021 року, п. 51.

86 Див. ЄСПЛ, справа *М.С. та А.С. проти Румунії* (*M.C. and A.C. v. Romania*), п. 124-125; справа *Начова проти Болгарії* (*Nachova v Bulgaria*), п. 160; справа *BS проти Іспанії* (*BS v Spain*), п. 58; справа *Ідентоба проти Грузії* (*Identoba v Georgia*), п. 67.

87 Справа *Тхелідзе проти Грузії* (*Tkheldze v. Georgia*), № [33056/17](#), 8 липня 2021 року, п. 51; див. справу *Ідентоба та інші проти Грузії* (*Identoba and Others v. Georgia*), № [73235/12](#), п. 77, 12 травня 2015 року, без подальших посилань.

88 Справа *С проти Румунії* (*C v Romania*), п. 79.

89 Справа *С проти Румунії* (*C v Romania*), п. 80.

90 Справа *С проти Румунії* (*C v Romania*), п. 82.

численні, повторювані свідчення; та вживання захисних заходів.⁹¹

62. До того ж, як зазначено вище, однією з особливостей розслідування скарг про сексуальні домагання є те, що потерпілим особам часто складно довести, що з ними трапилося. Як пояснив Суд у справі *С. проти Румунії (C v. Romania)*, яка стосувалася сексуальних домагань на робочому місці, випадки сексуальних домагань, подібно до домашнього насильства, часто відбуваються за зачиненими дверима, що ще більше ускладнює їх доведення для потерпілих осіб.⁹² Саме тому важливо, щоб органи влади зважали на історію потерпілої особи про те, що сталося. У справі *Белоусова проти Казахстану (Belousova v. Kazakhstan)* Комітет CEDAW зазначив, що важливо, щоб національні слідчі органи надали можливість потерпілій викласти свою версію подій та уточнити свої вимоги.⁹³ Також Комітет засудив відмову національних судів долучити докази, надані потерпілою особою у цивільному провадженні без жодного пояснення такої відмови.⁹⁴
63. Загалом, слідчі та судові органи **повинні застосовувати гендерну чутливість** до розгляду скарг на сексуальні домагання та доказів на підтримку таких скарг.⁹⁵ Це особливо актуально, враховуючи, що потерпілі від сексуальних домагань на робочому місці часто перебувають у вразливому становищі у межах владних стосунків із кривдником. GREVIO зазначає, що впровадження законів про сексуальні домагання у Грузії видається недостатнім, «оскільки правоохоронним органам та судовій системі **бракує чутливого підходу** під час роботи зі справами про сексуальні домагання» (виділення додано).⁹⁶

Попередження ретравматизації постраждалих під час розслідування та кримінального переслідування сексуальних домагань і використання гендерних стереотипів правоохоронними органами і судами

64. Сексуальні домагання можуть завдати серйозну травму постраждалим жінкам і можуть мати тривалий вплив на їхнє повсякденне життя. Говорячи про досвід, участь у процесі розслідування, кримінальному переслідуванні, а іноді в багатоетапному судовому розгляді створює ризик ретравматизації. Цей ризик може посилюватися, коли жінки змушені взаємодіяти з упередженими органами влади та ворожими слідчими практиками.
65. У справі *С. проти Румунії (C v. Romania)* Суд врахував вплив сексуальних домагань на потерпілу особу та наслідки її вимушеного звільнення, зазначивши, що «[ц]ей елемент, який безсумнівно посилив її страждання та відчуття безпорадності, жодним чином не вплинув на те, як органи влади оцінили її скарги».⁹⁷
66. Комітет CEDAW рекомендував державам «вживати ефективних заходів для захисту жінок від повторної віктимізації у процесі їхньої взаємодії з правоохоронними та судовими органами».⁹⁸ Відтак, як зазначалося вище, важливо, щоб органи влади використовували «конфіденційний та гендерночутливий підхід» та виявляли і не дозволяли будь-яке використання гендерних стереотипів у ході розслідування. У статті 56 Стамбульської конвенції зазначено, що держави «повинні вживати необхідних законодавчих чи інших заходів для захисту прав та інтересів потерпілих осіб, у тому числі їхні спеціальні потреби як свідків, на всіх етапах розслідування і судового провадження».⁹⁹

91 Нав'язливі та неактуальні запитання з боку слідчих чи адвокатів сторони захисту «переслідують мету дискредитації і приниження потерпілої особи, завдання шкоди її репутації та надійності, а також спричиняють вторинну віктимізацію» (Звіт GREVIO про оцінювання початкової ситуації, Грузія, 2022 р., п. 309 і 315).

92 Справа *С. проти Румунії (C v. Romania)*, п. 79.

93 Справа *Белоусова проти Казахстану (Belousova v. Kazakhstan)*, п. 10.6.

94 Справа *Белоусова проти Казахстану (Belousova v. Kazakhstan)*, п. 10.7.

95 Справа *Белоусова проти Казахстану (Belousova v. Kazakhstan)*, п. 10.8.

96 Звіт GREVIO про оцінювання початкової ситуації в Грузії, 22 листопада 2022 року, п. 283.

97 Справа *С. проти Румунії (C v. Romania)*, п. 86.

98 Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 33, п. 51 (с).

99 Про юридичні практики з урахуванням травматичного досвіду див. Рекомендація EHRAC щодо юридичних практик з урахуванням травматичного досвіду для правників, що працюють з дорослими, які пережили порушення прав людини ([EHRAC Guidelines for trauma informed legal practice for lawyers working with adult survivors of human rights violations](#)).

❖ *Реагування на гендерні стереотипи:*

67. Один із викликів, з яким часто стикаються жінки, роблячи заяви про сексуальні домагання, пов'язаний із упередженим уявленням державних посадовців про гендер та гендерно зумовлене насильство, що може суттєво впливати на досвід жінок та юридичний розгляд заяви.
68. Важливо, щоб держави забезпечували, що правоохоронні органи та суди не вдаються до гендерних стереотипів при розгляді випадків гендерно зумовленого насильства, у тому числі у справах про сексуальні домагання. Стаття 2(d) Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок вимагає, щоб Держави-учасниці, їх органи та посадовці утримувалися від будь-яких практик прямої чи непрямой дискримінації щодо жінок і гарантували, що державні органи діятимуть відповідно до цього зобов'язання. Це передбачає існування ефективної та доступної нормативно-правової бази для реагування на всі форми гендерно зумовленого насильства, вчиненого державними посадовцями (Загальна рекомендація № 35, п. 22). Поведінка органів прокуратури та судової системи, яка становить собою дискримінацію, є порушенням зобов'язання держави утримуватися від дискримінації.¹⁰⁰
69. До того ж, стаття 5(a) Конвенції CEDAW вимагає від Держав-учасниць вживати всіх належних заходів для зміни соціальних та культурних моделей поведінки чоловіків і жінок з метою викорінення упереджень, звичаїв та всіх інших практик, що ґрунтуються на ідеї переваги однієї зі статей або стереотипності ролей чоловіків і жінок. Відтак, стаття 5(a) містить чітке зобов'язання щодо шкідливих стереотипів та гендерних упереджень і вимагає від Держав-учасниць змінювати чи трансформувати шкідливі гендерні стереотипи та викорінювати гендерну стереотипізацію. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб всі державні органи були обізнані з принципами рівності і недискримінації за ознакою статі та гендеру, а також щоб для них запроваджувалися і реалізовувалися належні навчальні програми та програми з підвищення рівня обізнаності (Загальна рекомендація № 28, с. 17).
70. Це зобов'язання означає, що правоохоронні органи і судді повинні: а) утримуватися від стереотипізації (обов'язок поважати права); б) гарантувати, що стереотипізація не порушує права людини (обов'язок захищати); і с) забезпечувати, щоб жінки можуть реалізовувати та використовувати право на свободу від гендерних стереотипів (обов'язок виконувати).
71. Комітет CEDAW підтвердив, що стереотипізація впливає на право жінок на справедливий суд, і закликав Держави-учасниці забезпечити, щоб всі кримінальні провадження стосовно зґвалтування та інших сексуальних злочинів проводяться неупереджено та справедливо, а також вільно від упереджень чи стереотипних понять щодо гендеру, віку або інвалідності потерпілої особи.¹⁰¹
72. Судові органи, зокрема, повинні забезпечувати, щоб всі юридичні процедури у справах про гендерно зумовлене насильство щодо жінок є неупередженими, справедливими та що на них не впливають гендерні стереотипи чи дискримінаційне тлумачення положень норм права.¹⁰² Обов'язок уникати та реагувати на стереотипи покладається на всіх учасників процесу забезпечення доступу до правосуддя, включно з суддями, адвокатами, поліцейськими, прокурорами, свідками, потерпілими та обвинуваченими, і є актуальним на всіх етапах провадження.¹⁰³
73. Через стереотип, що начебто потерпілі від сексуальних домагань самі накликали на себе недоречні дії своєю поведінкою, органи влади часто можуть вдаватися до проведення ретельного дослідження особистого життя і поведінки жінок у минулому (наприклад, відвертий одяг, вживання алкоголю, тощо). Такий підхід до профілювання є дискримінаційним і несумісним із міжнародними стандартами. Відповідно до Стамбульської конвенції, «докази, які стосуються історії сексуальних стосунків та поведінки жертви, дозволялися тільки тоді, коли це є суттєвим і необхідним» (стаття 54). Як зазначено у Звіті GREVIO про оцінювання

100 Справа Вертідо проти Філіппін (*Vertido v. Philippines*), п. 8.2; справа *V.K. проти Болгарії* (*V.K. v. Bulgaria*), Повідомлення № 20/2008 (15 жовтня 2008 року) CEDAW/C/49/D/20/2008, п. 9.11-9.12.

101 Справа Вертідо проти Філіппін (*Vertido v. Philippines*), Повідомлення до Комітету CEDAW № 18/2008, п. 8.9 (b).

102 Загальна рекомендація № 35, п. 26 (c).

103 Загальна рекомендація № 33, п. 27.

початкової ситуації в Грузії, стереотип про те, що потерпілі особи самі часто провокують такі випадки, разом із загальним ставленням у суспільстві, що сексуальні домагання є соціально прийнятною поведінкою, призводить до того, що жінки звинувачують себе та не повідомляють про пережиті ними сексуальні домагання.¹⁰⁴

74. У межах руху #MeToo історії, якими ділилися жінки, що пережили сексуальні домагання, продемонстрували поширеність гендерних стереотипів у суспільстві та у реагуванні держави, що посилює гендерні стереотипи. Наприклад, в Італії суддя виправдав мацання дівчини-підлітка на підставі того, що це був лише «жарт» та що сексуальні домагання тривали «менше 10 секунд».¹⁰⁵ В іншій справі з Грузії «суддя поставив під сумнів достовірність свідчень потерпілої особи через те, що вона із запізненням подала повідомлення до правоохоронних органів про пережите, пішла на вечірку з нагоди дня народження після нібито насильства, а також з огляду на її вербальну і невербальну комунікацію під час судового засідання».¹⁰⁶
75. Звіт ООН Жінки про сексуальні домагання в епоху руху #MeToo засудив стереотипні реакції і зазначив їх вплив на жінок. «Говорячи про свій досвід, жінки зазнали осуду, глузування і насильства. Вони зіткнулися з позовами про наклеп і змушені були їхати зі своїх рідних країн у вигнання. Однак, все ще є поширеним міф, що жінки, які повідомляють про домагання (або інше насильство), роблять це заради уваги чи для отримання іншої вигоди, зі злими намірами, через непорозуміння чи відсутність почуття гумору. Це демонструє гендерні припущення, які є особливо гострими та антагоністичними, коли жінки говорять про сексуальні питання, і це, наприклад, проявляється у запереченні та сумнівах, з якими стикаються жінки під час повідомлення про зґвалтування. Уявлення про слова і спогади жінок як недостовірні, є глибоким, всеохоплюючим і стійким упередженням, яке впливає на всі аспекти сексуального насильства – від зґвалтування до насильства над дітьми, включно з сексуальними домаганнями».¹⁰⁷
76. Також піддавалося критиці використання дискримінаційної мови слідчими чи суддями. Міжнародна судова практика свідчить, що суддям слід уникати відтворення сексистських стереотипів у судових рішеннях, применшуючи значущість гендерно зумовленого насильства. У справі *С. проти Румунії (C. v. Romania)* Суд відзначив, що детальне відтворення заяв правопорушника про потерпілу особу у рішення прокурора «стигматизувало» потерпілу на додачу до того, що «було нечутливим і нешанобливим».¹⁰⁸
77. Натомість у справі *М.С. проти Філіппін (M.S. v. Philippines)*, яка стосувалася сексуальних домагань на робочому місці, заявниця стверджувала, що мотивування судів дуже сильно ґрунтувалося на гендерних міфах та дискримінаційних стереотипах і позбавило її права на справедливий судовий розгляд. Однак, Комітет CEDAW визнав заяву неприйнятною через відсутність достатнього обґрунтування, дійшовши висновку, що «навіть якби можна було стверджувати про наявність певних аспектів гендерно зумовлених стереотипів у рішенні Суду, їх недостатньо самих по собі для того, щоб продемонструвати, що вони негативно вплинули на оцінку фактів Судом та на результати судового процесу».¹⁰⁹

❖ *Зловживання позовами про наклеп щодо потерпілих осіб:*

78. Одним із потенційних викликів для жінок, які постраждали від гендерно зумовленого

104 Звіт GREVIO про оцінювання початкової ситуації в Грузії, 22 листопада 2022 року, п. 283.

105 Див. «The Guardian», «Італійського чоловіка виправдали за звинуваченням у насильстві через те, що мацання тривало лише «від 5 до 10 секунд», (13 липня 2023 року), доступно за посиланням <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/13/fury-italy-school-caretaker-cleared-groping-assault-lasting-seconds?ref=harvard.edu>.

106 Звіт публічного захисника з Грузії про ситуацію із захистом прав людини і свобод у Грузії (2022 р.), доступно за посиланням <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2023120411211781277.pdf>, с. 159, примітка 660.

107 ООН Жінки, «На шляху до викорінення сексуальних домагань: терміновість і характер змін в епоху #MeToo» (Нью-Йорк, листопад 2018 року), доступно за посиланням <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2018/Towards-an-end-to-sexual-harassment-en.pdf>, с. 10.

108 Справа *С. проти Румунії (C v Romania)*, п. 83.

109 Справа *М.С. проти Філіппін (M.S. v. Philippines)*, Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок, повідомлення № 030/2011, CEDAW/C/58/D/30/2011 (16 липня 2014), п. 6.5.

насилення, є стереотип, що жінки часто вигадують свій досвід.¹¹⁰ Через притаманну складність в отриманні доказів у справах про сексуальні домагання жінок часом звинувачують в обмані щодо подій. Окрім пережитих сексуальних домагань та необхідності розповідати про це, вони також наражаються на ризик того, що стануть обвинуваченими у справі про наклеп з огляду на практику зловживання позовами про наклеп щодо осіб, які пережили сексуальні домагання. У своєму Звіті про оцінювання початкової ситуації в Грузії 2022 року GREVIO зазначило, що «[р]івень повідомлення про сексуальні домагання є низьким, і потерпілі особи, які подають повідомлення, наражаються на публічний осуд і позови щодо них за «наклеп».¹¹¹

79. У справі *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*) Комітет CEDAW зазначив, що в результаті цивільного провадження щодо наклепу потерпіла особа повинна була виплатити компенсацію за моральну шкоду та публічно перепросити перед своїм кривдником. Це спричинило у неї депресію та посттравматичний стресовий розлад.¹¹²

80. У справі *Алле проти Франції* (*Allée v. France*) Суд чітко визнав потребу відповідно до статті 10 (свобода вираження поглядів) захищати потерпілих від сексуальних домагань від зловживання позовами про наклеп. Справа стосувалася кримінального засудження заявниці за публічний наклеп, після того, як вона надіслала електронного листа шістьом особам як з її роботи, так і поза її межами про домагання та сексуальне насильство, яке вона зазнала з боку представника вищого керівництва. Суд зазначив, що попри не особливо великий розмір накладеного штрафу, заявницю було визнано винною у скоєнні кримінального правопорушення. Таке рішення суду мало стримувальний ефект, що міг знеохотити людей повідомляти про дії, що становлять психологічні або сексуальні домагання, або навіть сексуальне насильство.¹¹³

❖ Використання очних ставок:

81. У процесі розслідування у разі отримання суперечливих свідчень від потерпілої особи та кривдника деякі юрисдикції все ще використовують практику конфронтаційного допиту. Це суперечить зобов'язанням держав захищати потерпілих від гендерно зумовленого насильства від повторної віктимізації. Це усталений принцип в міжнародному праві, відповідно до якого потрібно уникати очних ставок між потерпілими від гендерно зумовленого насильства та їхніми кривдниками під час провадження.¹¹⁴ Суд неодноразово зазначав, що кримінальні провадження потрібно організовувати так, щоб безпідставно не створювати загрозу життю, свободі та безпеці свідків та, зокрема, потерпілих, яких викликають для дачі показань, або їхнім інтересам, що підпадають під сферу застосування статті 8 Конвенції.¹¹⁵ У справі *С. проти Румунії* (*C. v. Romania*) Суд вирішив, що піддання потерпілої особи очній ставці з кривдником під час кримінального провадження вказувало на те, що органи не змогли захистити потерпілу особу від вторинної віктимізації та порушили її права відповідно до статті 8.¹¹⁶

Забезпечення належних засобів правового захисту і подальший захист потерпілих осіб за межами кримінального процесу та/або цивільного процесу з отримання компенсації

82. Стаття 45(1) Стамбульської конвенції зазначає, що санкції, накладені за вчинення правопорушень, визначених Конвенцією (включно із сексуальними домаганнями), повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими.¹¹⁷

110 Рада з питань людини, Проміжний звіт Спеціального доповідача з питань незалежності суддів та адвокатів, А/66/289, 2011, п. 48: «Приклади стереотипів, які стосуються справ про зґвалтування через гендерно зумовлені кримінальні правила щодо доказів і процедури, отримані зі справ, в яких спостерігаються такі вимоги або переконання: [...] ймовірно жінки будуть обманювати, тому докази потрібно приймати лише за умови їх підтвердження».

111 Звіт GREVIO про оцінювання початкової ситуації в Грузії, 22 листопада 2022 року, п. 283.

112 Справа *Белоусова проти Казахстану* (*Belousova v. Kazakhstan*), п. 10.13.

113 Справа *Алле проти Франції* (*Allée v. France*), Заява № 20725/20, ЄСПЛ, 18 січня 2024 року.

114 Див., наприклад, Звіт GREVIO про оцінювання початкової ситуації в Сербії, 22 січня 2020 року, доступно за посиланням <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3>, в п. 218, в якому «GREVIO відзначає із занепокоєнням отримання інформації про використання «конфронтації» у провадженнях щодо сексуального насильства як інструменту підтвердження доказів».

115 Див., наприклад, справу *У. проти Словенії* (*U. v. Slovenia*), Заява № 41107/10, ЄСтHR, 28 травня 2015 року, п. 103.

116 Справа *С. проти Румунії* (*C. v. Romania*), п. 83-85.

117 У статті 45(1) зазначено таке: «Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення покарання ефективними, пропорційними та переконливими санкціями за вчинення правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції, з урахуванням ступеня їхньої тяжкості. Ці санкції охоплюють, де це доречно, вирoki, що передбачають позбавлення волі, що може стати підставою для екстрадиції».

83. Відповідно, покарання, що накладаються національними судами, повинні бути пропорційними тяжкості та серйозності пережитого насильства.¹¹⁸ У справі *Вучкович проти Хорватії* (*Vučković v. Croatia*) Суд висловив своє занепокоєння щодо того, що поблажливість до гендерно зумовленого насильства є системним питанням. У цій справі, що стосувалася сексуальних домагань на робочому місці, попри повторюваний характер серйозного сексуального насильства, пережитого заявницею, апеляційний суд вирішив замінити ув'язнення громадськими роботами, не надавши належних підстав та не врахувавши жодним чином інтереси потерпілої особи, виключно з огляду на той факт, що пройшло чотири роки з моменту скоєння злочину і кривдник не вчинив нових злочинів.¹¹⁹ Суд зазначив, що «[т]акий підхід національних судів, на думку Суду, може вказувати на певну поблажливість у покаранні за насильство щодо жінок замість того, щоб чітко демонструвати суспільству, що не буде ніякої толерантності по відношенню до такого насильства. Така поблажливість, в свою чергу, може стримувати потерпілих осіб від повідомлення про такі дії, тоді як згідно з обмеженими даними, наявними в цьому контексті, насильство щодо жінок є тривожно поширеним, і залишається значно неповідомленим».¹²⁰
84. Окрім встановлення належних санкцій, держави повинні забезпечувати вжиття захисних заходів для осіб, які пережили сексуальні домагання, у тому числі надавати інформацію про їхні права, надавати послуги з підтримки, забезпечувати доступ до національних і міжнародних механізмів подання скарг та невідкладне надання захисту, наприклад, у формі обмежувальних приписів.¹²¹
85. До того ж, у статті 30 Стамбульської конвенції зазначено, що Держави-учасниці повинні забезпечувати право потерпілих на стягнення компенсації з кривдника. Щодо сексуальних домагань на робочому місці відповідно до права ЄС, то Директива 2006/54/ЄС, яка стосується сексуальних домагань на робочому місці, закріплює, що Держави-учасниці повинні забезпечувати наявність реального та ефективного механізму компенсації чи відшкодування шкоди за втрати і збитки, понесені в результаті дискримінації за ознакою статі, у тому числі через сексуальні домагання (стаття 18).
86. Держави-учасниці зобов'язані вживати належних заходів, у тому числі регулювання діяльності приватних суб'єктів у сфері освіти, працевлаштування, політики й охорони здоров'я, щодо умов та організації праці (Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 28, п. 13). У Загальній рекомендації № 35 Комітет CEDAW наголошує на потребі мати «протоколи та процедури, які реагують на всі форми гендерно зумовленого насильства, які можуть трапитися на робочому місці або впливати на жінок-працівниць, включно з ефективними та доступними внутрішніми процедурами прийому та реагування на скарги, використання яких не має виключати звернення до правоохоронних органів, а також процедур, що забезпечують права постраждалих/потерпілих на роботу».¹²²
87. Рекомендації ООН Жінки щодо законів про сексуальні домагання зазначають, що «[п]оложення про засоби правового захисту в законах про сексуальні домагання повинні відображати політку відновлення стану потерпілих осіб, в якому вони перебували до скоєння домагань, та мають забезпечувати стримуючі санкції... [З]асоби правового захисту можуть варіюватися від поновлення звільненого працівника на роботі до стягнення невиключеної заробітної платні та днів відпустки, до змін в політиці щодо освіти чи житлових умовах, змін в умовах роботи, виплати компенсації та штрафних відшкодувань».¹²³
88. Стамбульська конвенція вимагає, щоб Держави-учасниці вживали необхідних законодавчих чи інших заходів задля забезпечення того, що потерпілі особи мають доступ до послуг, які сприяють їхньому відновленню після насильства. Ці заходи повинні включати, за потреби, такі послуги, як юридичні та психологічні консультації, фінансова допомога, житло, освіта,

118 Див. Стамбульську конвенцію, Пояснювальна доповідь, п. 232: «[...] стаття 45 вимагає, щоб Сторони співвідносили свої дії з серйозністю порушень і передбачали санкції, які є «ефективними, пропорційними та переконливими».

119 Справа *Вучкович проти Хорватії* (*Vučković v. Croatia*), Заява № 15798/20, ЄСПЛ, 12 грудня 2023 року, п. 64.

120 Справа *Вучкович проти Хорватії* (*Vučković v. Croatia*), Заява № 15798/20, ЄСПЛ, 12 грудня 2023 року, п. 65.

121 Див. Стамбульську конвенцію, Главу IV.

122 Комітет CEDAW, Загальна рекомендація № 35, п. 30(f).

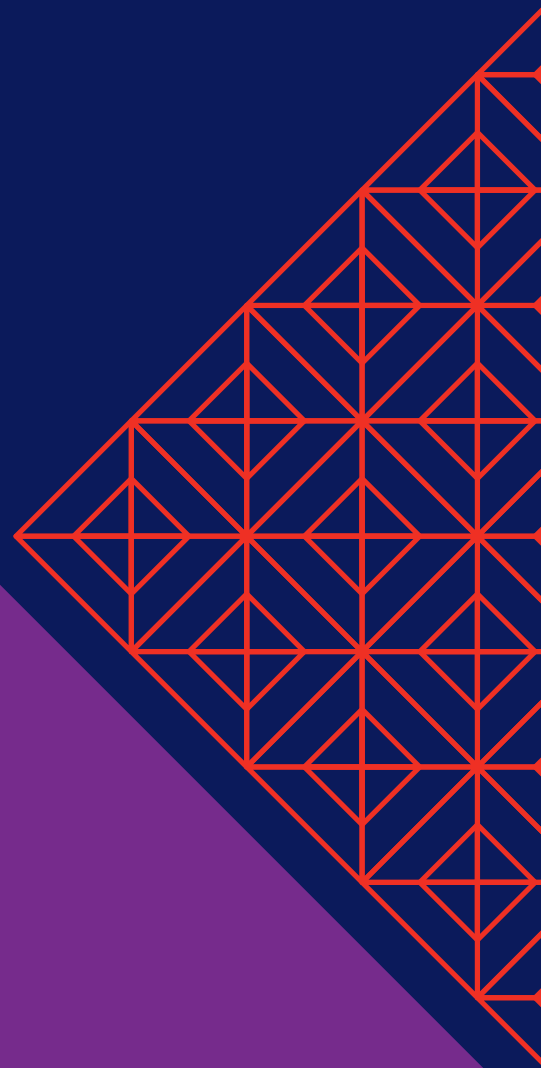
123 <https://www.endvawnow.org/en/articles/501-remedies-and-policy-development-training.html?next=482>

навчання та допомога з пошуку роботи.¹²⁴ У Посібнику ООН із питань законодавства про насильство щодо жінок також наголошено на тому, що «[з]аконодавство має захищати права на працевлаштування осіб, які пережили насильство щодо жінок, у тому числі через заборону для роботодавців дискримінувати їх або карати за наслідки насильства, якого вони зазнали».¹²⁵

124 Стамбульська конвенція, стаття 20(1).

125 Організація Об'єднаних Націй, Департамент економічних та соціальних справ Управління із просування прав жінок, «Посібник із законодавства про насильство щодо жінок» (Нью-Йорк, 2010 р.), доступно за посиланням <<https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf>>.

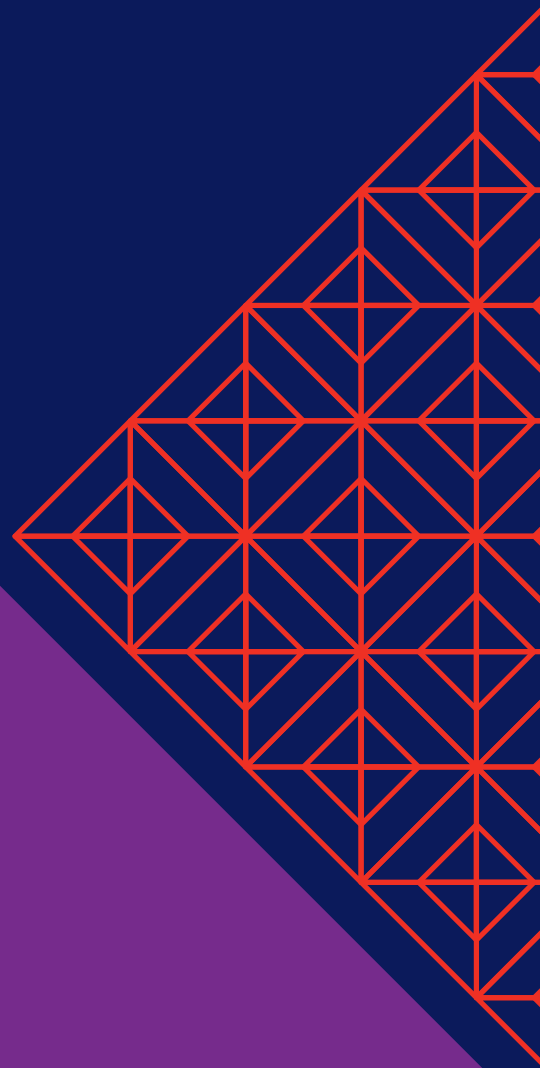
IV. Висновки

89. Сексуальні домагання є складним соціальним явищем, що впливає на жінок і дівчат у всьому світі. Попри відсутність універсально визнаного визначення Стамбульська конвенція (стаття 40) пропонує комплексне визначення, відповідно до якого сексуальні домагання є *«будь-якою формою небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища»*. Сексуальні домагання можуть мати різні форми, наприклад, цифрові сексуальні домагання, публічні сексуальні домагання чи сексуальні домагання на робочому місці.
90. Враховуючи системний характер сексуальних домагань та викликів, пов'язаних з судовим розглядом таких справ, що розглядаються в цьому Посібнику, варто подумати про те, чи потрібно звернутися до Суду із проханням застосувати загальні заходи і заборони відповідно до статті 46 Конвенції або ж визначити конкретні рекомендації для Комітету CEDAW. Такі заходи можуть включати конкретні законодавчі зміни для реагування на прогалини у законодавстві щодо сексуальних домагань; затвердження визначення згоди відповідно до статті 40 Стамбульської конвенції; або законодавче закріплення обов'язкового навчання для поліції, працівників судової системи та органів прокуратури. Такі заходи є важливими для повноцінного визнання страждань і досвіду жінок, які постраждали від сексуальних домагань, і виправлення неспроможності держави трансформувати структурну нерівність, дискримінацію, підпорядкування та гендерну ієрархію, які належать до основних причин насильства щодо жінок.
91. Важливо зазначити, що гендерний аспект під час судового розгляду справ про насильство щодо жінок, у тому числі сексуальні домагання, вимагає: а) застосування гендерного аспекту на кожному рівні (попередження, розслідування, кримінальне переслідування, покарання, відшкодування), при цьому оцінюючи, чи держава виконала свої зобов'язання стосовно насильства щодо жінок; б) визначення та подолання гендерних стереотипів; та с) автоматичного дослідження всіх форм насильства щодо жінок, у тому числі сексуальні домагання, як форми дискримінації щодо жінок відповідно до статті 14 Конвенції.

V.

Корисні ресурси

A. Основні юридичні інструменти

Європейська конвенція з прав людини

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>

Комітет CEDAW, Загальна рекомендація № 35 з гендерно зумовленого насильства над жінками, що оновлює Загальну рекомендацію № 19:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf

Міжнародна організація праці (МОП) – Конвенція про викорінення насильства та домагань 2019 року (№ 190)

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C190

B. Релевантні звіти та рекомендації

Посібник EHRAC щодо судового розгляду справ про насильство щодо жінок

[EHRAC-Guide-to-Litigating-Cases-of-Violence-Against-Women_December-2023_FINAL1.pdf](#)

Рекомендації EHRAC щодо юридичних практик з урахуванням травматичного досвіду для правників, що працюють з дорослими, які пережили порушення прав людини

<https://ehrac.org.uk/wp-content/uploads/2022/03/Trauma-Informed-Legal-Practice-Toolkit-2022.pdf>

ООН Жінки, «На шляху до викорінення сексуальних домагань: терміновість і характер змін в епоху #MeToo» (Нью-Йорк, листопад 2018 року) <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2018/Towards-an-end-to-sexual-harassment-en.pdf>

Пояснювальна доповідь, що супроводжує Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами

<https://rm.coe.int/1680a48903>

С. Релевантна судова практика

Справа *С. проти Румунії*, Заява № 47358/20 (30 листопада 2022 року) ([C v. Romania, ECtHR, App. No. 47358/20](#))

Справа *Бєлоусова проти Казахстану*, Комітет CEDAW, Повідомлення № 45/2012, CEDAW/C/61/D/45/2012 (25 серпня 2015 року) ([Belousova v. Kazakhstan, CEDAW, Communication No. 45/2012, CEDAW/C/61/D/45/2012](#))

Справа *М.С. проти Філіппін*, Комітет CEDAW, Повідомлення № 030/2011, CEDAW/C/58/D/30/2011 (16 липня 2014 року) ([M.S. v. Philippines, CEDAW, Communication No. 030/2011, CEDAW/C/58/D/30/2011](#))

Справа *Вучкович проти Хорватії*, ЄСПЛ, Заява № 15798/20 (12 грудня 2023 року) ([Vučković v. Croatia, ECtHR, App. No. 15798/20](#))

Справа *Алле проти Франції*, ЄСПЛ, Заява № 20725/20 (18 січня 2024 року) ([Allée v. France, ECtHR, App. No. 20725/20](#))

**European Human Rights
Advocacy Centre**

**Middlesex University
The Burroughs Hendon
NW4 4BT
Tel: +44 208 411 2826
www.ehrac.org.uk
ehrac@mdx.ac.uk**

EHRAC is established within Middlesex University. The University is an exempt charity by virtue of the Charities Act 1960.

PLEASE TRANSLATE